

М.М. МЕЛЬНИК,
к.е.н., доцент кафедри аудиту та економічного аналізу, Національний університет ДПС України

Фінансовий аналіз як база прийняття управлінських рішень щодо підприємства

Статтю присвячено проблематиці фінансового аналізу у контексті утворення бази для вироблення управлінських рішень щодо підприємства. При цьому розглянуто роль фінансового аналізу з точки зору інформаційного забезпечення інтересів адміністрації підприємства, його власників, засновників, акціонерів, кредиторів, ділових партнерів та державних органів. Розкриті сутність та проблеми застосування основних методичних прийомів фінансового аналізу залежно від сфери використання.

Ключові слова: фінансовий аналіз, внутрішній фінансовий аналіз, зовнішній фінансовий аналіз, аудит, фінансові показники, фінансові коефіцієнти, фінансовий стан, фінансова звітність.

Статья посвящена проблематике фінансового анализа в контексте создания базы для выработки управленческих решений применительно к предприятию. При этом рассмотрена роль фінансового анализа с точки зрения информационного обеспечения интересов администрации предприятия, его собственников, учредителей, акционеров, кредиторов, деловых партнеров и государственных органов. Раскрыты сущность и проблемы применения основных методических приемов фінансового анализа в зависимости от сферы использования.

Ключевые слова: финансовый анализ, внутренний финансовый анализ, внешний финансовый анализ, аудит, финансовые показатели, финансовые коэффициенты, финансовое состояние, финансовая отчетность.

The article is devoted to problems of financial analysis in the context of creation a basis for making management decisions in relation to the company. At the same time consider the role of financial analysis in terms of information interests of the administration of the company, its owners, founders, shareholders, creditors, business partners and government agencies. The essence and problems of the the application of basic instructional techniques of financial analysis are disclosed depending on the scope of use.

Keywords: financial analysis, internal financial analysis, external financial analysis, auditing, financial performance, financial ratios, financial condition and financial statements.

Постановка проблеми. Прийняття управлінських рішень на деяких вітчизняних підприємствах почасти є хаотичним процесом, заснованим на харизматичних ідеях окремих керівників. Однак після періоду дикого ринку зразка 90-х років минулого століття зростає необхідність логічно-розрахункового обґрунтування навіть найдрібніших резолюцій керівництва господарюючих суб'єктів з питань фінансової сфери. Сучасний ринок вже більше не прощає навіть дрібних помилок, а напружене конкурентне середовище не дає можливості виправити їх наслідки та відновитися до початкового стану, зберігши свої позиції незмінними. Особливо у період фінансової кризи, коли, з одного боку, хвиля банкрутств захлинула окремі галузі економіки, а з іншого – відкрилися канали «перегрітих грошових ринків», управлінські помилки у фінансах підприємства можуть обернутися втратою контролю над ним. Зазначене актуалізує проблематику фінансового аналізу як бази прийняття адміністративних рішень.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питанням фінансового аналізу присвячувалися праці багатьох відомих українських науковців, серед яких А.О. Чугаєв, А.М. Поддєрьогін, В.М. Мельник та ін. Віддаючи належне існуючим розробкам, слід зауважити, що в новітніх умовах є необхідність певного переосмислення ролі фінансового аналізу в частині обґрунтування рішень керівництва підприємства.

Отже, **метою** даної **статті** є представлення авторського бачення фінансового аналізу як сукупності методів аргументації колегіальних та одноосібних адміністративних ухвал.

Виклад основного матеріалу. У сучасності фінансовий аналіз розглядається як один із напрямів економічного аналізу. Однак з практичної точки зору він скоріше є елементом фінансового менеджменту та аудиту, оскільки його застосування є найбільш витребуваним саме у цьому контексті. Він використовується у країнах розвинутого ринку користувачами фінансової звітності з метою обґрунтування рішень, спрямованих на захист і задоволення їхніх інтересів. Якість таких рішень та майбутні ефекти від них знаходяться у прямій залежності від попереднього аналітичного обґрунтування. Фінансовий аналіз є необхідним у питаннях вибору ділових партнерів, визначення фінансової стійкості підприємства, оцінки ділової активності та ефективності підприєм-

ницької діяльності. Його результати поряд із публічною фінансовою звітністю підприємства виступають інформаційним містком між господарюючим суб'єктом, його партнерами, кредиторами, суспільством в цілому.

Суб'єктами фінансового аналізу слід вважати користувачів відповідної інформації. Всі вони можуть бути умовно поділені на дві групи:

- безпосередньо зацікавлені в діяльності підприємства (власники, кредитори, постачальники, покупці, фіскальні органи, менеджери фірми);

- непрямо зацікавлені через договірні зобов'язані щодо захисту інтересів першої групи користувачів (аудиторські компанії, біржі, юридичні фірми, профспілки, засоби масової інформації тощо).

Оскільки в сучасних умовах менеджмент та власники підприємств переважно відділені, то власники потребують оцінки ефективності використання належних їм ресурсів. Кредитори і постачальники потребують підтвердження достовірності кредитування або постачання матеріальних цінностей на певних умовах, гарантій сплати вартості поставок і повернення кредитів. У зв'язку з цим методика фінансового аналізу, що застосовується на підприємстві або у застосуванні до нього, має включати три взаємопов'язаних блоки:

- аналіз фінансових результатів діяльності підприємства;
- аналіз фінансового стану суб'єкта господарювання;
- аналіз ефективності фінансово-господарської діяльності.

Основна мета всіх аналітичних процедур полягає у отриманні показників, які дають можливість уявити обсяги та значущість прибутків чи збитків підприємства, об'єктивно оцінити його фінансовий стан, зміни у структурі активів і пасивів та у розрахунках з дебіторами і кредиторами. Але сучасний менеджмент уже не стільки цікавить поточний стан підприємства, скільки можливості перспективного розвитку. Тому аналітик повинен також оцінити очікувані параметри фінансового стану.

Вирішення аналітичних завдань залежить від організаційних, інформаційних, технічних, методичних можливостей. У сучасних умовах основною проблемою є обсяги та якість інформації. Фінансова та податкова звітність уже давно є недостатнім джерелом необхідних даних. При цьому внутрішні користувачі (наприклад, менеджери підприємства) завжди мають можливість скористатися більш деталізованими відомостями, отриманими в результаті внутрішнього відбору, оцінки та концентрації інформації. Зовнішні ж користувачі можуть лише розрахунковим шляхом, застосовуючи дедуктивні методи, здійснювати аналітичне читання фінансових звітів. Виняток становлять лише фіскальні органи, що мають право на періодичні контрольні заходи. Однак часова обмеженість перевірок впливає на якість аналітичної інформації.

У зв'язку із зазначеним можна зробити висновок про те, що фінансовий аналіз є переважно прерогативою управлінських структур підприємств. Він дає можливість останнім організувати грошові потоки, пов'язані із функціонуванням суб'єкта

господарювання, та впливати на формування фінансових ресурсів. Але при цьому кожне окремо взяте рішення керівництва має оцінюватися з точки зору загального успіху підприємства, характеру нарощування економічної ефективності його функціонування та економічного зростання. В цьому контексті визначення ціни продукції, обсяги закупок і поставок, напрями технологічного та технічного оновлення і таке інше розглянуті окремо, можуть не досягати максимуму ефективності. Проте загальний результат та перспективи розвитку вимагають певних жертв. Ключовим питанням для сучасного розуміння сутності фінансового аналізу є концепція бізнесу як потоку рішень по розгортанню і використанню ресурсів з метою отримання прибутків. Отримання прибутку не просто є кінцевою метою господарської діяльності підприємства. Головним завданням є отримання достатнього прибутку, що дозволяє підтримувати життєздатність підприємства як економічного суб'єкта та дає йому можливості подальших вкладень капіталу. Для досягнення цієї мети всі рішення мають зводитися до трьох основних груп:

- спрямовані на вкладення капіталу, розміщення ресурсів;
- спрямовані на використання ресурсів (у тому числі виробниче);
- спрямовані на визначення структури фінансових операцій.

Сутність фінансового аналізу зводиться до якісного забезпечення цих напрямів управлінських рішень.

Зовнішній та внутрішній фінансовий аналіз хоч і є складовими одного цілого, але відмінності між ними існують. Як уже зазначалося, зовнішні користувачі обмежені у джерелах інформації. Отже, зовнішній фінансовий аналіз є більш обмеженим. Подолати обмеженість певною мірою дозволяє аудит. Метою фінансового аналізу в аудиті є:

- визначення змісту ділової активності підприємства;
- оцінка перспектив функціонування підприємства;
- встановлення можливих випадкових та невідповідних неточностей у фінансовій звітності.

Першим етапом аналітичної роботи аудитора має бути знайомство з фінансовою звітністю підприємства. Оцінка звіту слугує своєрідним орієнтиром при розробці рішень у процесі аудиту. При реалізації аналітичних процедур аудиторі зазвичай виконують такі дії:

- порівняння фінансових показників за ряд періодів (у тому числі поточного з попередніми);
- порівняння фактичних фінансових показників поточного періоду з плановими та прогнозними;
- порівняння фінансових показників підприємства з нормативними або оптимальними;
- порівняння фінансових показників підприємства із середньогалузевими;
- співставлення фінансових коефіцієнтів із пов'язаними нефінансовими показниками та вивчення причинно-наслідкових зв'язків їх взаємної динаміки.

Основною метою при цьому стає визначення нетипових змін у діяльності підприємства чи в даних його звітності.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В такому випадку фінансовий аналіз відіграє допоміжну роль в аудиті, оскільки його прийоми підпорядковуються завданням аудиторської перевірки. Однак практика свідчить про наявність тенденції зростання самостійної ролі фінансового аналізу. Він стає окремою послугою аудиторських компаній. Засновники та власники підприємств, акціонери все частіше замовляють аналітичну інформацію про фінансовий стан підприємства, його доходи та видатки. Питома вага аналітичних послуг аудиторів постійно зростає. Аналіз спрямовується не лише на поточний фінансовий стан господарюючого суб'єкта, а й на перспективи зростання, очікувані наслідки прийнятих рішень, встановлення можливостей досягнення стратегічних цілей.

Приступаючи до аналізу, аудитор визначає його цілі і завдання, залежно від чого обирає прийоми і методи аналізу, визначає інформаційну базу, встановлює критерії рішень та оцінок.

Застосування аналізу на стадії планування аудиторської перевірки дозволяє визначитися із сутністю та змістом програми, а також часовим інтервалом перевірочних дій. Результати аналізу слугують формуванню уявлення аудитора про бізнес підприємства, його операції, типові факти фінансово-господарської діяльності. Це допомагає з'ясувати у наступному ті місця, де вірогідні помилки у даних обліку та звітності. Як правило, інформаційною базою для такого аналізу слугують попередньо складені клієнтом варіанти звітності. Якщо ж вона відсутня, використовуються облікові дані про заборгованість, рух грошових коштів, фінансові результати, рух матеріальних цінностей тощо. Основні показники порівнюються між собою у розрізі кварталів та місяців на рівні всього підприємства та окремих його структурних підрозділів. Порівняння також здійснюються по асортименту продукції і за так званими центрами затрат. При встановленні незвичайних коливань показників з'ясовуються їхні причини. Аналітичним шляхом необхідно з'ясувати, чи зміна показників є наслідком економічних явищ, чи результатом помилки (випадкової або ж навмисної). Якщо ж результати аналітичного дослідження свідчать про розбіжності в даних аналітичного і синтетичного обліку, це використовується аудитором як підстава для перевірки первинних документів та облікових регістрів.

Аудиторська практика широко користується методикою коефіцієнтного аналізу, що заснована на залежностях між окремими показниками звітності. При цьому розрізняють внутрішній і зовнішній коефіцієнтний аналіз. Головні відмінні риси між ними походять зі складу інформаційної бази. Для внутрішнього коефіцієнтного аналізу інформаційним джерелом слугує весь масив наявної на підприємстві документації, тоді як для зовнішнього – лише офіційна звітність підприємства.

Уся сукупність показників фінансового стану, які аналізуються, поділяється на групу коефіцієнтів розподілу та групу коефіцієнтів координації. За необхідності визначення частки абсолютного показника фінансового стану у підсумку групи показників, до якої він входить, застосовуються коефіцієнти розподілу. Їхній аналіз важливий при дослідженні фінансо-

вого стану підприємства за його балансом. Коефіцієнти координації використовуються для визначення співвідношень між різними (за своєю сутністю) показниками фінансового стану чи їх лінійними комбінаціями, що мають різний економічний зміст [3, с. 581]. Зазначені фінансові коефіцієнти під час аудиту, як і при внутрішньому фінансовому аналізі, порівнюються з базисними та вивчається їх динаміка за ряд періодів. Визначення базисних величин провадиться на основі встановлення усереднених показників за попередні періоди, що були сприятливими з точки зору фінансового стану підприємства. З цією ж метою можуть бути використані середньогалузеві значення аналізованих показників та аналогічні показники найбільших конкурентів. Також за базу порівняння можуть бути прийняті обґрунтовані теоретиками або отримані на основі експертних опитувань оптимальні чи критичні рівні відносних показників, що характеризують фінансовий стан підприємства.

Результати аналізу, проведеного під час аудиту, почасти не лише слугують доказовою характеристикою поточного фінансового стану підприємства, а можуть бути і своєрідним індикатором майбутніх змін.

На заключній стадії аудиту також застосовується фінансовий аналіз з метою отримання підтвердження усіх висновків і коментарів щодо коливань показників зовнішньої звітності. Таким чином, аналітичним шляхом аудитор отримує і надає замовнику певні гарантії реальності показників як за змістом, так і за сутністю.

Важливе значення фінансового аналізу підприємств виявляється і у сфері оподаткування. Тут, як зазначалося, він слугує однією з пов'язуючих ланок між підприємством як платником податків та суспільством в цілому. Інтереси держави і суспільства представлені у даному випадку через фіскальні служби. Державна податкова служба України намагається якомога ширше використати методіку фінансового аналізу у своїх стосунках з платниками при адмініструванні податків. Однак, як підкреслював В.М. Мельник, тут є певні проблеми, спричинені різноспрямованими інтересами податківців та підприємств-платників. Різновекторність інтересів зумовлює обмеженість інформаційних джерел та недостатню ефективність застосування наявної методіки фінансового аналізу контролюючими органами. Так, «поки-що не вдається ефективно застосовувати факторний аналіз. Причин цьому, на наш погляд, дві. По-перше, високий рівень тінізації економіки та його постійна динаміка не дозволяє встановити всі стабільні чинники, що визначають рівень податкових надходжень. По-друге, в таких умовах податковою службою поки що не ставилося за мету вироблення специфічних науково обґрунтованих методичних прийомів факторного аналізу в оподаткуванні з максимальним охопленням всієї гами чинників. У 2004 році відповідне завдання було поставлене лише в частині адміністрування податку на додану вартість» [2, с. 198]. Поряд з відзначеним у сучасних умовах при проведенні аналізу податкових зо-

бов'язань платників та причин динаміки податкових надходжень фіскальні підрозділи роблять спроби застосування різнопланової аналітичної методики. Вона включає не лише методи і прийоми вивчення документів, спостереження та експерименти. «Відносини оподаткування наскрізь пронизуються чинниками, вирахування яких не піддається стандартним розрахунковим методикам і стандартному документуванню. Серед них такі, як психологічне сприйняття нововведень платниками, реакція суспільства на окремі рішення в оподаткуванні, тощо. Тому специфіка умов функціонування змушує практикувати такі методи збору інформації для аналітичних досліджень, як анкетування та інтерв'ювання» [2, с. 199]. Перший дозволяє отримати додаткову інформацію для підтвердження висновків, отриманих розрахунково-аналітичним шляхом, через з'ясування думки громадськості на основі охоплення великої кількості учасників відносин оподаткування. Другий передбачає деяке звуження кількості одиниць спостереження, але натомість надає можливість застосування стандартизованих та вільних інтерв'ю. Якщо стандартизоване інтерв'ю зумовлює використання чітко сформульованих запитань, то вільне дозволяє змінювати запитання залежно від конкретної проблемної ситуації. Зібрана таким чином інформація обробляється стандартними статистичними методами і дає можливість відкоригувати загальні висновки стосовно результатів діяльності податкової служби, дійсного фінансового стану та податкоспроможності платників, тощо.

У свою чергу, господарюючий суб'єкт як платник податків проводить аналітичні дослідження з метою оптимізації своїх податкових платежів. Сьогодні за всіма наявними ознаками їх можна вважати одним із напрямів фінансового аналізу підприємств, популярність застосування якого постійно зростає. Він реалізується у рамках податкового планування.

Так, у застосуванні до суб'єктів малого бізнесу Ю.Б. Іванов та К.В. Петросянц виділяють такі етапи аналітичної роботи: загальна оцінка переваг і недоліків різних підсистем оподаткування, передбачених чинним законодавством; розрахунково-аналітична перевірка можливостей переходу на

певну підсистему; розрахунок рівня податкових баз за тими податками, необхідність сплати яких відповідає або виникає при переході на певну підсистему; розрахунок порівняльної економічної ефективності в умовах різних підсистем оподаткування [1, с. 107–108].

Висновки

Таким чином, наведене дозволяє зробити висновок про те, що в сучасних умовах фінансовий аналіз сприяє поінформованості про стан об'єкта не лише адміністрації підприємства та пов'язаних з ним (за характером здійснюваних економічних операцій) інших суб'єктів господарювання і власників капіталу, а й більш віддалених (за ступенем господарських контактів) зовнішніх користувачів інформації (в тому числі державних служб). Це значно розширює традиційне сприйняття сутності фінансового аналізу та його методики, що вважалася переважно спрямованою на інформаційні інтереси керівництва фірми, її засновників, кредиторів та постачальників, забезпечення бази для прийняття управлінських рішень вказаними суб'єктами.

Перспективи подальших досліджень. Нині в Україні особливо актуалізується питання розробки специфічної методики фінансового аналізу, придатної для застосування в інтересах фіска. Очевидно, що з боку держави зростає зацікавленість у даному напрямі наукових досліджень. Господарюючі суб'єкти – платники податків, навпаки, все гостріше відчують потребу аналітичного передбачення наслідків оподаткування за різними підсистемами, що функціонують відповідно до чинного законодавства.

Література

1. Іванов Ю.Б. Малий бізнес: управління податками: монографія / Ю.Б. Іванов, К.В. Петросянц. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2009. – 352 с.
2. Мельник В.М. Оподаткування: наукове обґрунтування та організація процесу: монографія / В.М. Мельник. – К.: «Комп'ютерпрес», 2006. – 277 с.
3. Шуляк П.Н. Финансы предприятия: учебник / Н.П. Шуляк. – М.: Издательский дом «Дашков и Ко», 2000. – 752 с.

Т.А. ГОГОЛЬ,
к.е.н., докторант, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Інформаційні потреби користувачів фінансової звітності малих і великих підприємств

У статті визначено коло користувачів фінансової інформації малих і великих підприємств, встановлено причини наявності відмінностей в їх інформаційних потребах, а також необхідність диференціації фінансової звітності різних за розмірами підприємств.

Ключові слова: малий бізнес, бухгалтерський облік, фінансова звітність, користувачі фінансової інформації, ефективність управлінських рішень.

В статье определен круг пользователей финансовой информации малых и больших предприятий, установлены